

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HENRIK FANGEL

Fra
det gamle
Haderslev

*På byvandring med
Hugo Matthiessen 1920*

HENRIK FANGEL

Fra
det gamle
Haderslev

*På byvandring med
Hugo Matthiessen 1920*

HADERSLEV 1984

Indholdsfortegnelse

Forord	3
Indledning	4
Ude i Gammel Haderslev	7
Øst og nord i byen	11
Rundt om Vor Frue kirke	17
På Slotsgrunden	27
På Klingbjerg og i Badstuegade	49
På Torvet og syd ud af byen	55
Kort over Haderslev (1924)	64
Kortskitser over de enkelte kvarterer . .	8, 12, 20, 45, 51, 61

Fra det gamle Haderslev

På byvandring med Hugo Matthiessen 1920

er udgivet af J. P. Møller Bogbinderi, Haderslev

© Henrik Fangel 1984

Tekst og tilrettelæggelse: Henrik Fangel

Fotografier: Hugo Matthiessen (Nationalmuseet)

Kortskitser: Lilly Teglgård

Tryk: A/S Modersmålets Trykkeri, Haderslev

Indbinding: J. P. Møller Bogbinderi, Haderslev

ISBN 87-981746-0-6

Udgivet med støtte af

Haderslev kommune

Privatbanken

Jyllands Kreditforening

Hugo Matthiessen optog i 1920 i alt 85 billeder i Haderslev, hvoraf de 73 gengives i denne bog. De 12 billeder, der ikke er medtaget, er hovedsagelig dubletter. 18 af billederne benyttede Hugo Matthiessen i sin bog »Haderslev og Aabenraa. Gamle Gader og Gaarde« fra 1925. En del er senere benyttet i andre værker, men billederne publiceres her for første gang i deres helhed. De originale glasplader opbevares i Nationalmuseet. Kopier heraf er venligst udlånt af Haderslev byhistoriske Arkiv. Overskuddet ved salg af denne bog vil blive anvendt til støtte til udgivelse af litteratur om Haderslev.

Forord

I Jyllands-Postens konkurrence om kåringen af Årets By 1984 sprang Haderslev i mål som den by, der bedst har formået at gennemføre byfornyelse i naturlig balance med bybevarelse. Vi er i Haderslev naturligvis glade og stolte over den ære og anerkendelse, der ligger heri. Det viser, at de bestræbelser, der er gjort både fra kommunal og privat side især igennem den sidste snes år for at bevare det gamle købstadsmiljø, vurderes positivt af mange mennesker, ikke kun lokalt, men også i andre dele af landet.

Men også tidligere har man haft øje for Haderslevs kulturhistoriske og arkitektoniske kvaliteter. I sommeren 1920 optog museumsinspektør Hugo Matthiessen fra Nationalmuseet således en række fotografier fra det gamle Haderslev. De fleste af dem udgives i denne lille bog, som J. P. Møller Bogbinderi har ønsket at udsende i anledning af Haderslevs udnævnelse til Årets By 1984.

Det er en fornøjelse at kikke på disse gamle billeder, der især viser mange af byens gamle bindingsværkshuse. Vi vil nok i dag savne billeder af både dette og hint hus og kunne måske især have ønsket, at Hugo Matthiessen havde fotograferet flere af 1800-tallets grundmurede huse, der nok præger byen endnu stærkere end de gamle bindingsværkshuse.

Alligevel kan vi kun være Hugo Matthiessen taknemmelig for de fremragende billeder, han her har givet os af Haderslev i det skelsættende år 1920. Med disse billeder indledtes den langvarige proces, hvis foreløbige slutresultat er blevet Haderslevs udnævnelse til Årets By 1984.

*Kurt Dørflinger,
borgmester.*

Indledning

I 1920 blev Nordslesvig efter 56 års preussisk styre genforenet med Danmark. Blandt de institutioner, der hermed fik opgaver at varetage i Nordslesvig, var Nationalmuseet i København. Landsdelens oldtidslevn og øvrige kulturminde skulle registreres, og selv om man ikke stod helt på bar bund, var der nok at tage fat på.

Et af de emner, man tog op, var de nordslesvigske købstæder og slækkers bygningskultur. Museumsinspektør Hugo Matthiessen fra Nationalmuseets 2. afdeling havde allerede igennem adskillige år berejst de danske købstæder og gennemfotograferet dem. Formålet var at fastholde deres udseende for eftertiden, før de blev ændret totalt ved nybyggerier, gadegennembrud og an-

dre indgreb som følge af byernes vækst og forvandling til industribyer.

Hugo Matthiessens rejse til de nordslesvigske byer foregik allerede om sommeren 1920. I Haderslev var han kort efter, at genforeningsfestlighederne havde fundet sted ved kong Christian X's besøg den 10. juli. Vi kan se det på de mange nye flagstænger, der endnu står ud fra mange husfacader, og da vi på et par billeder også kan læse teksten på biograf- og teaterreklamer, kan det fastslås, at Hugo Matthiessen har været i byen omkring weekenden den 24. og 25. juli 1920, altså ca. 14 dage efter kongens besøg.

Byen er endnu præget af de vanskelige forhold under 1. verdenskrig og overgangs-

1. Alt ånder fred og ro på dette billede fra Badstuegade, hvor solen falder ind næsten parallelt med husfacaderne. Alle detaljer står derfor klart og skarpt hele vejen ned ad gaden. Måske er det søndag eftermiddag, for drengen foran nr. 16 står i sit fineste søndagstøj. Nr. 16 (fredet) er opført i 1821 med nyklassicistiske detaljer og karnapper fra slutningen af 1800-årene. Over døren en niche med en klassisk kvindefigur, forestillende lykkens gudinde med et overflødhedshorn.

←

Hugo Matthiessen ca. 1940. Fotografi i Det kongelige Bibliotek. Hugo Matthiessen var født i Fredericia 1881 og blev magister i historie 1906. I 1910 blev han ansat ved Nationalmuseets 2. afdeling, hvor han virkede som museumsinspektør til 1949. Han døde i 1957 og har skrevet en lang række kulturhistoriske værker.

tiden efter krigens afslutning i nov. 1918. Husene er forfaldne og savner maling og vedligeholdelse. Mange gaslygter er demonterede. Gadeskiltene er endnu ikke udskiftet med skilte med danske gadenavne, og de få biler, vi ser, har kun deres nye nummer og kendingsbogstavet D malet eller skrevet på med kridt. De tyske postkasser har man derimod nået at udskifte med danske.

Også i Haderslev valgte Hugo Matthiessen den tidlige morgen til at fotografere i. Sol skulle der også til; det gav stærk reliefvirkning og fremhævede de detaljer i husfacadernes spil mellem murflader, friser, gesimser og vinduer og i bindingsværkets knægte og udskæringer, som det var så vigtigt for Hugo Matthiessen at få frem. Der er ikke mange personer på hans billeder, og det hænger sammen med, at han arbejdede med små blændeåbninger og

lang eksponeringstid. På enkelte billeder ses derfor nogle uklare skygger, når en person – måske uforvarende – er kommet gående ad gaden ind i kameraets synsvinkel, mens eksponeringen foregik. Men Hugo Matthiessen ønskede ikke bevidst at undgå personer på sine billeder – tværtimod. På mange billeder ses opstillede grupper, især af børn, som regel i baggrunden eller ude til siden. Det har sikkert været lettere for ham at have børnene stående stille i pæn afstand fra kameraet end sværmende omkring, når de nysgerrigt fulgte den fine herre, der med sit kamera på det store stativ vandrede rundt i byen.

Hugo Matthiessens billeder blev bl.a. brugt som dokumentation med henblik på den fredning af de bygningshistorisk og arkitektonisk mest værdifulde huse, som skete i løbet af 1920'erne. Det var især bindingsværkshuse på Torvet og i Slotsgade, der

blev fredet, og det stemmer da også godt overens med, at ca. 2/3 af Hugo Matthiessens billeder er taget i gaderne omkring og øst for Torvet, hvor de fleste bindingsværkshuse findes. Senere er flere andre af de huse, som ses på hans billeder, blevet fredet, men langt de fleste har overlevet vor tids voldsomme indgreb og ændringer i det fysiske miljø uden den sikring, der ligger i en fredning.

Dette skyldes bl. a., at den økonomiske vækst nok var mindre kraftig i Haderslev, også i 1960'erne, end i andre købstæder, og at man i Haderslev ikke kunne løse de trafikale problemer ved nedrivninger af enkelte huse eller ved mindre gadegennembrud. Her måtte virkelig radikale indgreb til. Planer herom har ikke manglet, men de nåede aldrig at blive ført ud i livet. Fra slutningen af 1960'erne udvikledes såvel hos byens borgere som hos byens styre og

forvaltning en større bevidsthed omkring de miljømæssige og arkitektoniske værdier, som byen besidder i sine gamle huse.

Resultatet af først og fremmest disse sidste ca. 20 års bevaringsarbejde er derfor, at vi med Hugo Matthiessens billeder i hånden ved en vandring rundt i byen kan konstatere, at langt de fleste af de huse, som han fotograferede, endnu står. Mange af dem er endog i langt bedre stand end de var i 1920. Kun ca. 12 huse og enkelte bag- og udhuse, som ses på hans billeder, må vi lede forgæves efter, og heraf lå kun de fire i kvarteret omkring og øst for Vor Frue kirke.

Hvad Hugo Matthiessen skrev i 1925 i sin lille bog om Haderslev og Aabenraa, gælder således stadig: »For den som finder Glæde i at vandre i en gammel By, at leve sig ind i Grundplanens Linier og aflure de gamle Gader deres Hemmelighed, har Haderslev slet ikke saa lidt at byde.«

3. Amtmandsgården Ribe Landevej 3 (fredet), opført o. 1760 med refendfugning, fladbuede vinduesbryn og en trekantsfronton over midterpartiet, der har otte højblændinger og ørelisener, vel nok den smukkeste rokokobygning i Haderslev. I baggrunden Storegade med gavlen af nr. 80.

2. Et indmuret stykke træ med indskriften »Gott allein die Ehre. Nicolai Raben. Sophia Raben Anno 1711« var nok til at Hugo Matthiessen stillede sit kamera op ud for bagbygningen til Torvet 7 i slippen fra Torvet til Vor Frue kirke. Og så fik han også et vindue, et stykke mur, lidt bindingsværk og et nedløbsrør med på billedet.

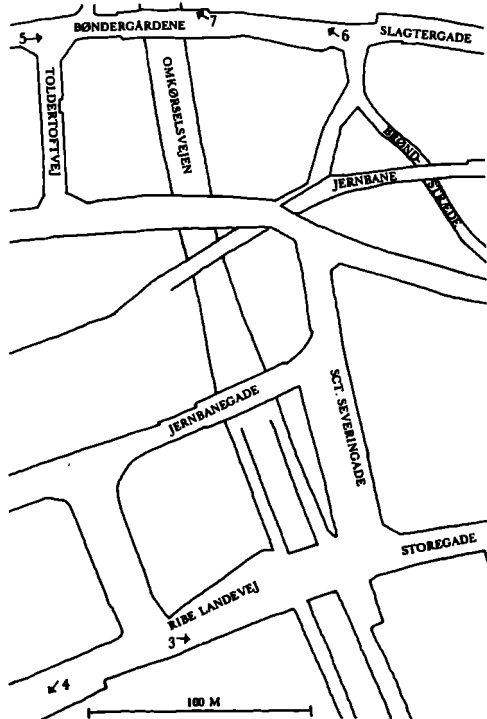

Ude i Gammel Haderslev

Gammel Haderslev omfatter, som navnet siger, byens ældste bebyggelse. Det var her den oprindelige landsby Haderslev opstod, formodentlig engang i 700-tallet. Landsbyen fik i 1100-tallet sin kirke, der blev indviet til Sct. Severin (eller Søren). Den blev placeret på skråningen ned imod den lavning, som nu dækkes af den opstemmede dam. Den oprindelige landsby lå nord for kirken, hvor gadenavnet Bøndergårdene endnu minder om den gamle landsby. Det er da også husene her, som har fanget Hugo Matthiessens interesse mest herude i den vestlige bydel. Af de fem billeder han har taget her, er de tre fra Bøndergårdene.

I dag er der næsten intet tilbage af denne bebyggelse. En del forsvandt, da Omkørselsvejen blev ført igennem her i begyndelsen af 1950'erne, og det meste af resten blev nedrevet i 1970'erne, bl. a. i forbindelse med Sct. Severinskolens udvidelse. Kun omkring Toldertoftvej ligger endnu nogle af disse små lave huse.

Haderslev købstads vestgrænse gik indtil 1834 nogenlunde ved Brøndstræde, men efterhånden indlemmedes en del af Gammel Haderslev i Haderslev. Det gjaldt bl. a. det meste af Bøndergårdene, men endnu i 1900 gik grænsen til amtet ved Sct. Severingade. Både den store amtmands-

4. Ribe Landevej 13 er fra 1700-tallet og opført i bindingsværk med en stor gavlkvist, et stateligt stuehus til en landbrugsejendom, hvor bindingsværket senere er blevet overpudset, men endnu anes som skygger hen over facaden. Huset er nedrevet omkring 1970.

5. Bøndergårdene set fra vest. I baggrunden står nogle af de mange børn, der prægede dette kvarter, hvor arbejdere, især på det nærliggende Fuglsangs bryggeri, dominerede blandt beboerne. Nr. 21 på hjørnet af Toldertoftvej (indtil 1920 Dorfstrasse) er et af de få huse fra denne landsbygade, der endnu er delvis bevaret.

6. Bøndergårdene set fra Slagtergade med de sammenbyggede huse nr. 8, 10, 12 og 14, der i dag alle er forsvundne.

gård og byens banegård fra 1868 lå således uden for byen, på amtets grund. Omkring banegården opstod i slutningen af 1800-årene flere virksomheder, bl. a. Fuglsangs bryggeri og maltfabrik. Alt dette indlemmedes i købstaden i 1910 sammen med en stor del af Gammel Haderslev sogn. Det landlige præg, der også er over billedet af Ribe Landevej 13, forsvandt således, efterhånden som området inddroges til bebyggelse.

7. *Et af de ældste huse i Bøndergårdene var nr. 18, der lå netop hvor omkørselsvejen i dag føres under. Det fremgår klart, at det var jævne folk, der boede her, hvor der nok var indlagt el, men ikke vand. Det måtte hentes ved pumpen foran huset eller ved den fælles kilde, som lå foran nr. 22 i baggrunden. Og om sommeren sparede børnene på fodtøjet ved at løbe i bare ben.*

→
8. *Tidlig søndag morgen i Storegade, hvor Dannebrog er hejst på taget af Storegade 25, Hotel Royal, et toetages hus opført af borgmester Jacob Bertelsens enke efter byens brand 1759 med højblendinger og ørelisener og senere forhøjet med en etage. Nr. 27 med den store gavlkvist har over døren en indskrifttavle, der fortæller at huset er opført 1760 af Anneck, enke efter garver Jørgen Andersen.*

Øst og nord i byen

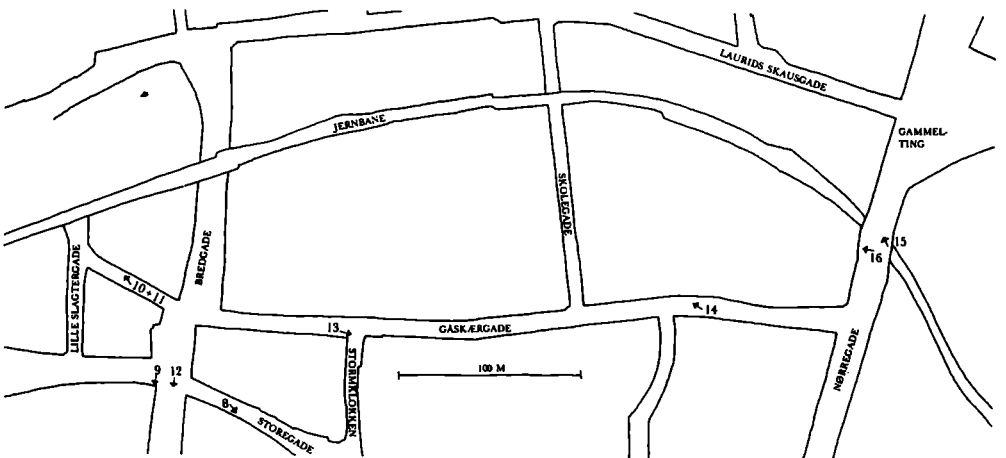
Storegade var helt fra de ældste tider byens udfaldsvej imod vest til Ribe. Indtil slutningen af middelalderen strakte bebyggelsen sig dog næppe længere end til Bredgade, der er et af de få gadegennembrud i Haderslev, gennemført i 1970'erne. Lige vest herfor, i byens udkant, lå i middelalderen spedalskhedshospitalet Sct. Jørgensgård.

Den del af Storegade, der ligger mellem Bredgade og Gravene, var nok en af de fornemste gader i byen. Her boede byens højeste borgerskab, især købmænd, hvoraf mange var rådmænd eller borgmestre. Med sine store ejendomme, hvoraf en del er op-

ført efter byens store brand i 1759, bærer gaden endnu præg af dette solide borgerskab, selv om mange huse er nyere eller ændret stærkt som følge af indretning af forretninger.

Nord for Storegade ligger Gåskærgade, der førte nord om et lavt og fugtigt område, Gåsekær, der først blev endeligt drænet omkring 1880. Gåskærgade er i sin vestlige del præget af småhuse, opført af jævne håndværkere, de fleste efter branden i 1759. De har kun i ringe grad interesseret Hugo Matthiessen, der nøjedes med at fotografere nogle af de største ejendomme.

Længere imod øst i Gåskærgade lå en

10. Gåskærgade 66 (fredet), Hans Skovs gæstgivergård, opført 1760. I baggrunden Kyhl og Andersens maskinfabrik i Lille Slagtergade 7, der har fulgt med tiden og også tager sig af automobiler.

9. Ny Brandvej med Storegade 37 til højre, et bindingsværksgavlhus opført efter branden 1759 og senere grundmuret og overpudset fortil og bagtil forhøjet med en etage. Smågen snor sig bag om nr. 37 forbi indkørslen til Centralmejeriet til venstre og ned til Dammen. Dette motiv var igennem mange år et af de mest maleriske og hyppigst gengivne Haderslev-motiver, som forsvandt, da Storegade 35 blev nedrevet i 1979 og Bredgade anlagt her.

11. Døren til Gåskærgade 66 i fornem rokokostil med bygherren, rådmænd Johann Schrøders spejlmonogram ovenover. Kronen skyldes nok, at huset en overgang fungerede som kongelig postholdergård.

række huse, der ligesom den gamle Kate-
dralsskole (nr. 28) var opført i 1850'erne. De
måtte falde, da det nye rådhus blev opført
i begyndelsen af 1970'erne, vel nok det
hidtil voldsomste indgreb i den ældre by-
dels struktur. Det betød bl. a. at Skolegade,
der var præget af små håndværkerhuse, for-
svandt helt som gade.

Hvor Gåskærgade udmunder i Nørrega-
de, lå i middelalderen byens tingsted, der
har givet navn til Gammelting lidt nord
herfor. Denne plads, der indtil ca. 1900
afgrænsede byen imod nord, er i dag et
vigtigt trafikknudepunkt, hvis østside dog
præges af en række store, ældre bygninger.
De danner sammen med husene i Nørrega-
des nordlige ende, bl.a. den tidligere
Friedrich-Schule (nr. 41), en ensartet hel-
hed af huse fra 1800-tallets første halvdel.

12. Storegade 35, opført af Nis Jacobsen Lundings enke
efter branden i 1759, med ørelisener og buede vindues-
bryn, og i 1920 med en høkerbutik til venstre og en
skrædderforretning til højre. I gården bag forhuset lå
Centralmejeriet. Hele ejendommen måtte i 1979 vige for
Bredgade.

13. Gåskærgade set fra vest med »Harmonien« (nr. 19,
fredet) og huset på hjørnet af Ved Stormklokken, der blev
nedrevet i 1950'erne. »Harmonien« er opført efter
branden 1759 og forlænget og forhøjet til to etager i
1822. Selskabet Harmonien var samlingssted for byens
danskisindede borgere under den nationale kamp fra be-
gyndelsen af 1800-tallet.

→
14. Gåskærgade 20, »æ murerkro«, er opført 1852 og
blev hjemsted for en del af byens svendesammenslutnin-
ger, bl. a. murere og tømrere, hvis skille hænger på
facaden og i dag opbevares på museet. Huset, der senere
kaldtes »Folkets Hus«, var indtil nedrivningen ca. 1972
Socialdemokratiets og fagforeningernes højborg.

15. Gammelting 1-2 (fredet) er opført i 1820'rne. Velfærdskontoret, der havde til huse her i 1920, var det tidligere Wohlfahrtsamt, et kontor, der var oprettet under 1. verdenskrig til fordeling af fødevarer. Også den smalsporede amtsbane krydser Nørregade, derfor har sporet her fire skinner.

←
16. Nørregade 41, Friedrich Schule, er opført 1829-30 og fungerede som skole indtil 1945. På plakatøjlen reklameres bl.a. for Aga-margarine og for Tivoli-revyen i Sommerteatret i Haderslev, der havde premiere den 8. juli.

Rundt om Vor Frue kirke

17. Vor Frue kirke hæver sig op over byens tage og ses viden om. Kirkens korparti med de næsten 16 m høje gotiske vinduer, er fra ca. 1440 og står næsten helt ude på gaden med de mægtige strøbefiller. I murværket ses spor af buen over den gennemgang under koret, som blev genåbnet ved restaureringen i 1940'rne.

Vor Frue kirke er det dominerende midtpunkt i den del af byen mellem Gravene-Jomfrustien og Møllestrømmen, der langt op i tiden kaldtes Ny Haderslev. Her, næsten på toppen af bybakken, blev kirken i den tidlige middelalder placeret ved vejen fra Ribe, der ad Bispegade og Apoteker-

18. Trappe og dørparti til Nørregade 6 opført 1781 og nedrevet i 1935. Rasmus Beck, hvis dørskilt ses til venstre for den smukt udskårne dør, var en af byens kendte gæstgivere og kornhandlere.

←

19. Trappe i Nørregade 4, det gamle »Hamborger Herberge«, opført i bindingsværk og med en grundmuret gavl i 1781 og i funktion som gæstgiveri indtil ca. 1825. Trappen er fra husets opførelse.

gade førtes op over bakken og videre over Møllestrømmen mod øst til Årøsund.

Senere kom vejen fra Kolding til, øst om kirken ad Nørregade, der længere imod nord er bred og mægtig, men netop her smalner til. Over for kirken lå husene oprindeligt gavl ved gavl på lange smalle grunde. Nu er kun et enkelt af disse gavlhuse, Nørregade 4, tilbage, men de meget smalle grunde fornemmes dog stadig enkelte steder her. I Apotekergade, på den anden side af kirken, står flere gavlhuse derimod endnu side om side. Smedegade, nord for Vor Frue kirke, er formodentlig først opstået som gade i senmiddelalderen. Mellem den og kirkepladsen opførtes i 1567 hertug Hans' latinskole, i nær kontakt med den kirke, hvor latinskoledrengene ligesom i middelalderen måtte forrette kortjeneste.

Bevæger vi os ad Præstegade væk fra by-

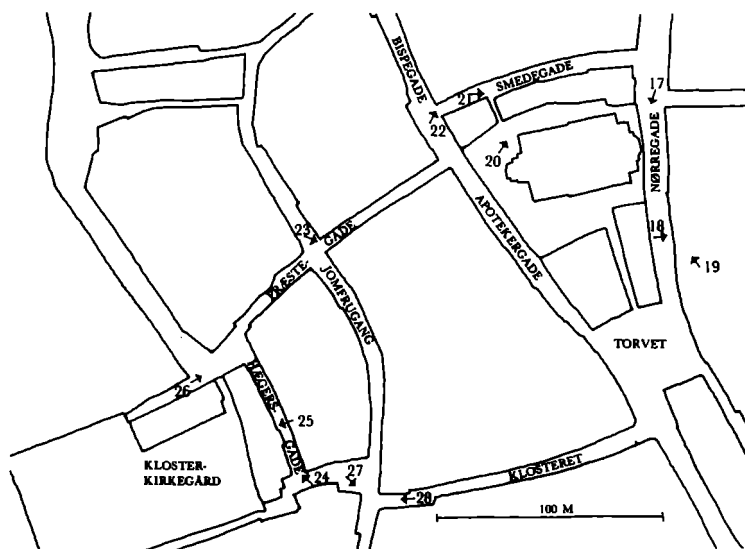
ens hovedstrøg, bliver husene mindre og mere ydmyge, men kvarteret vest for Bispegade og Apotekergade har ikke altid været præget af småhuse. Her, vest for den lavning, som Jomfrugang udgør, lå i middelalderen byens tiggermunkekloster, hvorom Klosterkirkegården med sit navn stadig bærer vidnesbyrd. Da den sidste del af klosteret blev ildens rov ved byens store brand i 1627, opførtes her mange småhuse, typiske boder på blot tre fag og i en etage. De præger stadig Hægersgade, selv om nogle senere er blevet forhøjet, og enkelte større huse er kommet til.

Mange af husene er i dag i vældig god stand, bl.a. fordi der i et snævert samarbejde mellem kommune og husejere siden 1960'erne er gennemført istandsættelsesarbejder, som fastholder bebyggelsens oprindelige karakter. Ved forskellige

20. Den gamle Latinskole (fredet) nord for Vor Frue kirke, opført 1734, i første etage i sten fra den tidligere skole fra 1637, der blev nedrevet. Latinskolen er grund-

lagt af hertug Hans den ældre i 1567 og havde til huse her indtil 1854. Over døren var hertugens våbenskjold indmuret. En kopi heraf er indsat her i dag.

21. Latinskolens facade imod Smedegade, noget ændret og ombygget, især i den vestlige del til højre. Bygningen blev istandsat og ført tilbage til sit oprindelige, ydre udseende i begyndelsen af 1970'erne. – Den ensartede række af huse på Smedegades nordside er med sin svage krumning og stigning en af de smukkeste og mest helstøbte i Haderslev.

trafikdæmpende foranstaltninger har man forsøgt at fredeliggøre hele området vest for Vor Frue kirke. I fred og ro kan man derfor nyde synet af de mange små og velholdte huse og måske indimellem få et glimt af Vor Frue kirke. Den er det faste holdepunkt, hvorefter man kan orientere sig, når man måske har forvildet sig mellem småhusene. »Enlig og stolt løfter den sig som et af de mest storladne gotiske Monumenter, Danmark ejer«; således udtrykte Hugo Matthiessen det i sin lille bog om Haderslev og Aabenraa fra 1925.

22. Bispegade 4, på hjørnet af Smedegade, er resterne af et 10 fag bindingsværkshus opført efter byens brand i 1627. Den nordlige halvdel heraf blev erstattet af det nuværende nr. 6 i 1840'rne. Underste etage af nr. 4 blev grundmuret i slutningen af 1800-årene, og i dag er også bindingsværksgavlen forsvundet. Kun i anden etage imod Bispegade ses bindingsværket stadig.

23. Gavlen af Præstegade 1a (fredet) på hjørnet af Jomfrugang, opført i bindingsværk i 1792. Forlængelsen bagved, Jomfrugang 12 (fredet), er opført i 1801. Kvarteret vest for Vor Frue kirke præges af småhuse, men enkelte større ejendomme ligger dog på nordsiden af Præstegade, bl. a. den tidligere Wilhelminen-Schule (nr. 12) fra 1829–30, og den tidligere præstebolig i nr. 14 fra 1751 (fredet).

24. Hegersgade ligger umiddelbart øst for klosterkirkegården. Måske lå en fløj af klosteret her i middelalderen. Husrækken nr. 1-7 er opført i første halvdel af 1700-årene og var oprindeligt alle i en etage.

25. Trappe og dør til Hegersgade 7. Døren er en fin 1800-tals revledør med overvindue. Bag pudset anes husets bindingsværk. Over døren ses det nummer som huset, der lå i 4. kvarter, havde indtil de nuværende husnumre blev indført i 1911.

26. Udsigt imod øst, hvor Vor Frue kirkes spir og vestgavl rejser sig over Præstegades små og lave huse, et yndet motiv for fotografer, tegnere og andre kunstnere. Yderst til højre den gamle indgang til Klosterkirkegården. Her var måske den oprindelige port til det middelalderlige kloster, der strakte sig over Hægersgade ned imod Jomfrugang. Til venstre snor Præstegade sig op imod Bispegade.

På Slotsgrunden

29. Slotsgade set imod øst fra hjørnet af Store Klingbjerg. I nr. 16 til højre ses en meget smuk udskåret dør. Store gavlhuse præger Slotsgades nordside, til venstre indgangen til Herberge zur Heimath (svendehjemmet) i nr. 21 fra 1821, og derefter byens ældste hus nr. 23. Lastbilen med nummeret D 129 malet på bagsmækken, holder ud for nr. 27, en smuk nyklassicistisk bygning fra 1840'rne. Det var i denne del af Slotsgade, at den gamle middelalderlige borg Haderslevhus var beliggende.

27. Hjørnet af Jomfrugang og Klosteret.

←

28. Klosteret set imod vest. Til højre nr. 20, hvis gavl ses på billedet ovenover.

Kvarteret øst for Nørregade og Vor Frue kirke har en helt anden karakter end kvarteret vest for kirken. Ganske vist præger småhusene den vestlige del af Slotsgade, men jo længere vi kommer hen ad Slotsgade, jo større bliver husene, især på gadens nordside. Her ligger store, gamle købmandsgårde med sidehuse og baghuse, der lukker sig om de brede gårdspladser, hvis gamle stembrolægning er bevaret mange steder. Vest for Store Klingbjerg er der huse opført efter branden 1627, men øst for Store Klingbjerg ligger byens ældste huse fra før 1600. De undgik den store brand, der ellers lagde hele den øvrige by øde.

Vi er her inde i det område, der kaldes Slotsgrunden. Det var indtil 1834 en selv-

30. Slotsgade 15's grundmurede gavl med murankre, der viser, at huset er opført 1637.

31. Dørparti i Slotsgade 15. Den klassicistiske fyldingsdør med lanterne indfældet i det brede overvindue er placeret i en kraftlig profileret pudset dørindfatning. Døren forsvandt i 1923.

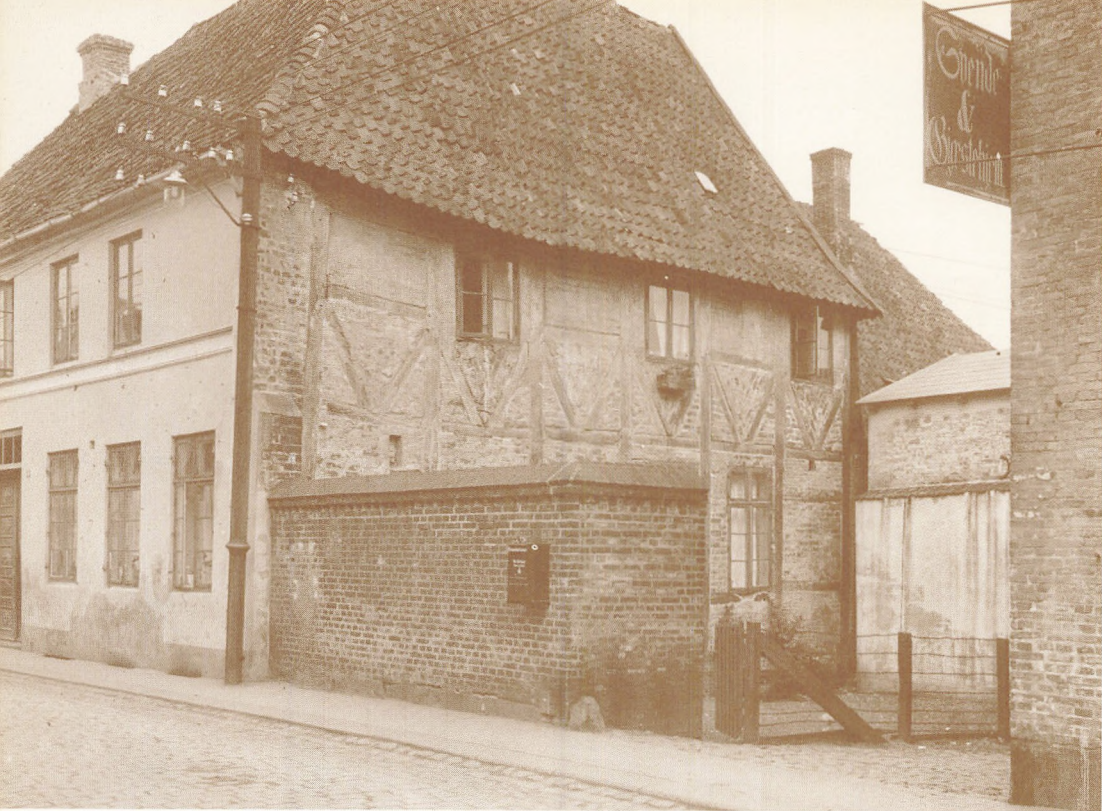

32. Sidehuse i gården bag Slotsgade 15, det øverste i to etager og med højsekvest opført sammen med forhuset i 1637, det bageste fra slutningen af 1600-årene. I 1923 fik den toetages sidebygning påsat en gennemgående kvist, samtidig med at hele komplekset blev istandsat. Man fornemmer dog stadig den gamle, fredede købmændsgårds atmosfære med den stenbrolagte gård, der udvider sig, efterhånden som sidehusene trækker sig tilbage.

35. Slotsgade 12 er et bindingsværksgavlhus opført efter branden i 1627. Til højre herfor et langhus med en kraftig gavlkvist fra ca. 1750. Huset har en fornem fyldingsdør og i porten en typisk 1800-tals Haderslevdør.

33. Slotsgade 17 er et bindingsværksgavlhus opført efter byens brand i 1627 med et langhus vest herfor. Senere er gavltreanten nedtaget og facaden grundmuret, således at huset fremtræder som et langhus til gaden. Østsiden blev overpudset i 1920'erne og det lave sidehus, der ses til højre, forhøjet til to etager i 1936.

34. Gårdsiden af Slotsgade 17, hvor gavlhus og langhus mødes. Bindingsværket blev overpudset i 1920'erne.

stændig kommune, som omfattede hele den østlige del af byen. Sit navn havde den efter det middelalderlige slot Haderslevhus, der lå lige øst for Store Klingbjerg og på den lille plads, der siden 1911 har båret det gamle navn. En del af Haderslevhus blev revet ned i 1560'erne og 1570'erne, og den grund, hvor slottet havde ligget, blev udstykket. Mange af hertug Hans den ældres hoffolk fik en grund overdraget. Fire af de huse, som de opførte, ligger her endnu, nemlig nr. 20, 23, 29 og 31, der nu alle er fredede.

Som afløser for det gamle slot opførte hertug Hans længere imod øst et pragtfuldt firfløjet renaissanceslot, Hansborg. Det blev ødelagt ved en brand i 1644 og aldrig

36. Håndværkerskilte på gavlens til svendeherberget Slotsgade 21, forrest kleinsmedens symbol, nøglen, og bagved grousmedens symbol, hesteskoen omkring et anker. Nr. 21 fungerede som herberg for vandrende håndværkersvende fra 1889 til 1934. Skiltene er i dag forsvundet. – Det kig vi her får ned ad Slotsgade imod Nørregade er præget af de mange nye slagstænger og af

D 38, der holder foran nr. 17. Over taget på nr. 12 til venstre ses Vor Frue kirkes spir. Det er el-ledninger, der er trukket langs husene, og telefonledninger, der sidder på hustagene.

37. Slotsgade 23 (fredet) er byens ældste hus, opført ca. 1570 af Asmus Müller, der var kok hos hertug Hans den ældre. Den grundmurede gavl er fra ca. 1819. Sidebygningen til højre er senere fjernet.

38. Slotsgade 23's langside (side 34) præges stadig af sit 1500-tals bindingsværk med de mange fine detaljer:

svungne knægte, stolpeskæl, kølbuefrise og andre udskæringer.

39. Slotsgade 23 set fra gården (side 35). Underetagens bindingsværk er erstattet af grundmur og gavltrekanen beklædt med brædder, men i anden etage ses endnu mønstermuring mellem stolper og knægte.

40. Slotsgade 20 (fredet) set fra gården. Bindingsværkshuset er opført i højstolpekonstruktion ca. 1580 af Philip, der var ansat som skiferdækker hos hertug Hans den ældre. Fortil fremtræder huset siden 1835 som et klassicistisk langhus, efter at gavltrekanen var nedtaget og facaden dels grundmuret, dels overpudset. I 1920 fandtes der seks lejligheder i det gamle, forfaldne hus.

41. Slotsgade 20, fire fag sidehus, opført ca. 1600 med kraftig udkraget anden etage, båret af stærkt svungne knægte. Slotsgade 20 er nok det berømteste hus i Haderslev, efter at der under restaurering her i 1975 blev fremdraget bemalede træpaneler, bl. a. under vinduerne i sidehusets anden etage. De er formodentlig indsat under borgmester Anton Klinge, der ejede huset ca. 1670. Huset er i dag offentligt tilgængeligt og rummer bl. a. Louis Ehlers' store samling af keramik.

genopbygget. På Naffet opførtes små lejevåninger til det lavere hofpersonale ved slottet. En nord-sydgående kanal krydsede Naffet på dens laveste sted og skilte bebyggelsen på Naffet og den øvrige Slotsgrund fra det hertugelige slot med haven og de mindre bygninger, der omkransede det. Her, på det laveste sted af Naffet ligger i dag forhuset til Wolfgang Petersens jernstøberi, hvis bygninger strakte sig ned til Møllestrømmen. Dette hus, nr. 30 fra 1851, er i dag fredet og istandsat og vidner om en tid, der var lige så vigtig for Haderslevs udvikling som hertug Hans' tid. Det var midten af 1800-årene, da en industrialisering begyndte at sætte sit præg på byen.

Skråt over for nr. 30 ligger nr. 33 fra 1853, forhuset til byens andet jernstøberi, hvis fabriksbygninger lå langs med Allegade.

Længere inde ad Naffet var det igen de store huse fra hertug Hans' tid der dominerede, bl. a. den såkaldte Provstegård (nr. 12), der desværre blev nedrevet i 1882. Den største grund udgjorde Naffet 2. Det var oprindeligt jægeri til Haderslevhus, og her opførtes i sidste halvdel af 1600-tallet en stor statelig ejendom, der endnu dominerer den lille trekantede plads på dette sted.

42. Slotsgade 31 (fredet) er opført ca. 1575 af Herman Kock, der var ansat som kok hos hertug Hans den ældre. Bindingsværket i langsiden er velbevaret, men ikke så fint udskåret og behandlet som i Slotsgade 23. Gavlen er grundmuret engang i sidste halvdel af 1800-årene.

43. Slotsgade 31 består af et seks fag gavlhuis i to etager og to sidehuse i en etage, der begge blev tilføjet inden udgangen af 1600-årene. Efter 1900 blev ejendommen udstykket i mange lejligheder, og der opførtes et sidehus imod øst, som gjorde gårdsrummet meget trangt.

←

44. Slotsgrunden 7 er en af byens største købmandsgårde, hvis ældste del, det toetages sidehus imod nord er opført ca. 1630. Bygningen hørte da til den del af det middelalderlige Haderslevhus, som ikke blev nedrevet i 1570'erne. Senere kaldtes gården »Grevens gård« efter en greve, der sad der som amtmand. Bagbygningen er formodentlig fra 1700-årene, men ombygget og udvidet flere gange senere.

46. Med Naffet 44 og 46 er vi ovre på den ø, hvor slottet Hansborg lå. Begge huse er opført i bindingsværk ved midten af 1700-årene, men nr. 44 med den meget fine fyldingsport er senere overpudset og blev nedrevet i 1935. Nr. 46 blev istandsat i 1976. I baggrunden byens toldbod fra 1912.

←

45. Fordums storhed fremgår klart af dette detailbillede af sidehuset til Slotsgrunden 7. Man ser bl. a. de fine knægte, mønstermuringen og den smukt udskårne overgangsfod mellem første og anden etage. Denne del af bygningen blev overpudset i 1923, men endnu ses den flotte renaissancecøt.

47. Slotsgrunden 1 er opført 1834 i nyklassicistisk stil. Nr. 2 er det eneste bevarede af byens tre sprøjtehuse fra 1840'erne.

←

48. Portoverliggeren i Naffet 12 med indskriften »Christus Porta Salutis« (Kristus er porten til frelse) er den eneste rest af den såkaldte Provstegård, et stort dobbelt gavthus fra 1591 med rigt udskåret bindingsværk. Det blev nedrevet i 1882.

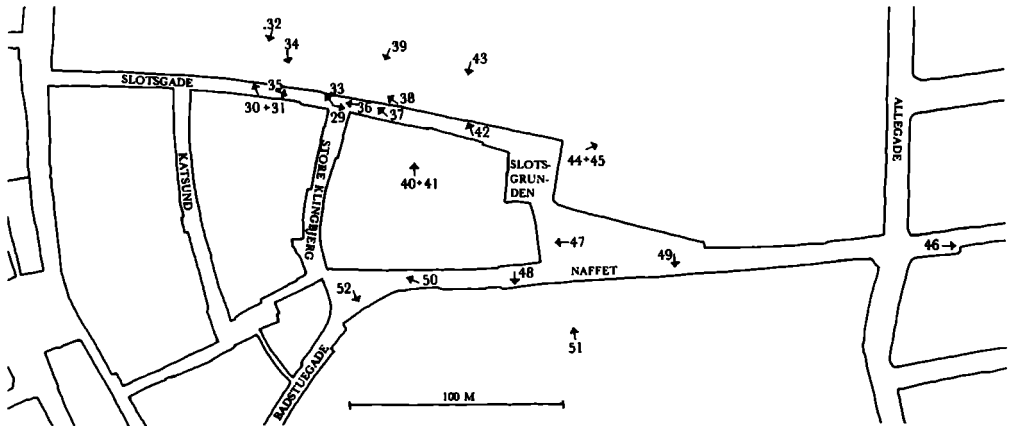
49. Naffet 24 (fredet) er en enkelt, tre fag bode af en oprindelig række på elleve boder, opført på Naffets sydside før 1600 som lejeboliger for det lavere personale ved slottet Hansborg. Huset fik ved midten af 1700-årene sin store gavkvist og er istandsat 1978–79. Nr. 22, bag børnene, er en smuk repræsentant for 1850'ernes pudsede byggeri med bl. a. stærkt profileret taggesims.

50. Udhugget romansk granitkvaedersten fra Vor Frue kirkes ældste forgænger, benyttet i trappen foran Naffet 7. Stenene blev i 1960'erne indmuret i Vor Frue kirkes nordside ved indgangen til præsteværelset.

51. Naffet 14 er en købmandsgård fra ca. 1740. Hejsekvisten er påsat i 1858, da facaden imod gaden blev overpudset. Bindingsværket er her betydeligt mere enkelt end i 1500-tals husene i Slotsgade. På gavlen af nr. 16 til højre ses det tydeligt, hvorledes dette hus er blevet udvidet i dybden. Uden for porten, i et lille anlæg, står den sorte mindeobelisk, rejst til minde om hertug Hans den ældre ved byjubilæet i 1892 og senere flyttet til Skibbrogade.

52. Naffet 2 (fredet) er formodentlig opført i sidste halvdel af 1600-årene og blev beboet af kongelige embedsmænd, bl. a. amtmanden ca. 1733–1760. Senere – indtil 1855 – var her amtsforvalterbolig, og derfor ses også over døren Frederik VI's monogram. Fra ca. 1900 blev huset opdelt i mange lejemål. Facaden er overpudset bindingsværk, der i dag er blotlagt, mens bagsiden er grundmuret, formodentlig med sten fra Hansborg slot. Et stæteligt hus, der i dag er stærkt nedslidt.

54. Store Klingbjerg set fra Slotsgade, til højre nr. 7 (fredet) fra 1600-årene, derefter nr. 5 (fredet) fra 1807 men med genanvendt bindingsværk fra det tidligere hus, bl. a. en overgangsfod med indskriften »Pax intrantibus, salus exeuntibus, faelicitas inhabitantibus« (Fred med dem der træder ind, frelse for dem der går ud, lykke for dem der bor i huset). Nr. 3 er en smuk repræsentant for 1860'ernes murstensbyggeri.

←

53. Hjørnet af Naffet og Store Klingbjerg. Midt i billedet Store Klingbjerg 1 med glarmesterskilt på facaden, der stammer fra 1858. Lille Klingbjerg 16, hvis gavl ses til venstre, stammer fra 1700-årene og er i dag istandsat, mens Naffet 1 fra 1900, hvor der over porten reklameres for »Henckels Bleich-Soda«, blev nedrevet i slutningen af 1970'erne.

56. Solen falder ind over Badstuegade fra sydvest en stille eftermiddag. Til højre nr. 10, arkitekturmaleren Heinrich Hansens fødehjem fra ca. 1750, derefter nr. 12 fra 1861, nr. 14 og nr. 16 med karnapperne. Her viser et skilt ned til afholdslogens mødesal.

←
55. Badstuegade 14 (fredet) er et bindingsværkshus fra 1700-årene, men grundmuret i begge gavle, her gavlen imod gården, hvor der ses en brændestabel, en pumpe med en stor vaskebalje, en trillebør, flere stiger og en spand. I huset boede i 1920 en produkthandler, og det er formodentlig hans sager, der ses i skuret til højre.

På Klingbjerg og i Badstuegade

Fra pladsen foran Naffet 2 fører to gader imod vest. Mod sydvest krummer Badstuegade sig i en svag bue ned imod Møllepladsen. I middelalderen lå langs med denne gade ved Møllestrømmen byens havn. Den gamle havn er for længst fyldt op og danner i stedet et grønt bælte bag om Badstuegade, som i dag hovedsagelig præges af mindre ejendomme.

I det nordvestlige hjørne af pladsen foran Naffet 2 går Store Klingbjerg også i en svag bue imod nord til Slotsgade. Den dannede i middelalderen nok den vestlige afgrænsning af Haderslevhus slot. Ad en smal smøge fører Lille Klingbjerg hen imod Højgade. Mange huse i dette kvarter er meget gamle, og var – som det ses af Hugo Matthiessens billeder – allerede i forfald i 1920.

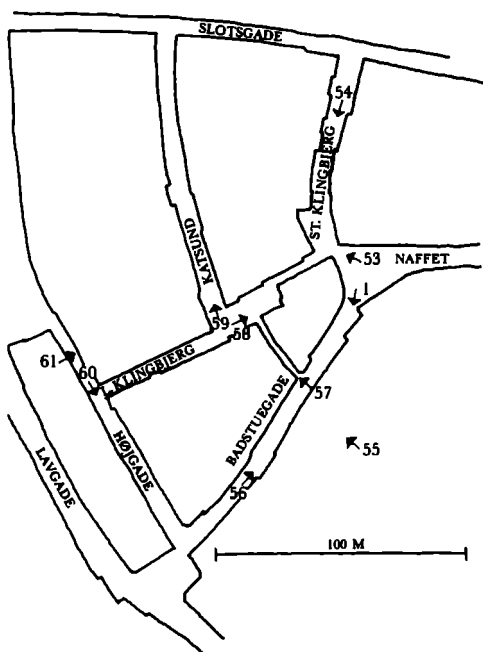

58. Lille Klingbjerg set imod øst fra pladsen foran nr. 14, på hvis gavl bødkermester Hans Chr. Nicolaisen gør opmærksom på sin eksistens. Til højre ses kvarterets sælles pumpe ved slippen ned til Badstuegade. Nr. 12 yderst til højre blev nedrevet i 1968, men bortset herfra er kun lidt ændret her i dag, hvor flere af husene er eller vil blive istandsat.

←
57. Smøgen fra Badstuegade til Lille Klingbjerg, hvor grænsen mellem Haderslev købstad og Slotsgrund-kommunen gik indtil kommunesammenlægningen i 1834. Til højre langsiden af Badstuegade 15 og til venstre bagbygningen til Lille Klingbjerg 10, hvor der endnu i 1920 var stalde med grise og køer, der hver dag ad slippen og Badstuegade selv fandt vej ud til deres mark syd for byen!

59. Katsund set fra hjørnet af Lille Klingbjerg. Gadens vestside er præget af baghuse og udbygninger til husene på Torvets og Nørregades østside. De fleste af dem er væk i dag, og kun den hvide bygning i baggrunden samt beboelseshuset fra 1910 (nr. 3) midt i billedet er tilbage. De ryddede tomter er blevet til parkeringspladser.

61. En del af facaden på Højgade 3 (fredet), indtil 1911 hus nr. 21, med to vitrinevinduer, der flankerer husets tilbagetrukne, udskårne hoveddør. Denne charmerende facade, der stammer fra 1876, forsvandt, da det bagvedliggende bindingsværk fra husets opførelse i 1798 blev fremdraget. I huset boede blikkenslagermester Otto Crüger, der på jernstangen ved døren har kunnet udstille sine produkter. I alle vinduer er der fine tynde gardiner med kniplede mønstre. I kælderen til venstre bor arbejder Ernst Nagel.

←

60. Højgade set fra hjørnet af Lille Klingbjerg. I hjørnehuset Højgade 5 havde Hans Hansen – bedre kendt under navnet Hans Knast – sin slagterforretning. Han var også hestehandler og førte en vældig snak i sin butik, hvor han råbte meget højt – en af byens virkelige originaler. I hans vindue hængte en reklame for biografen i Teatret på Gammelting, hvor man den 23.–25. juli spiller den svenske film Synnøve Solbakken med Karin Molander i titelrollen. – Højgade var en af de første gader, hvor husene blev sat i stand under 1970'ernes bevarende sanering øst for Vor Frue kirke.

63. Slippen mellem Højgade 1 (til venstre) og Torvet 12. I Højgade 1 – med den søde lille pige med sløjfe i håret – var der gæstgiveri. Huset blev nedrevet i 1950, men Torvet 12, et bindingsværkshus fra efter branden 1627 står endnu med sit bindingsværk i højstolpekonstruktion.

→
64. Torvet nr. 4 og 5 (begge fredet), to bindingsværkshuse opført efter byens brand i 1627. Især ved skiftedag den 1. maj og 1. november var der trængsel her, når karle og piger stod i kø foran Jes Schmidts fæstekontor. Bag-efter forsvandt mange karle, og måske piger med, ned i kelderbevertningen i nr. 4. – Efter en brand i 1962 blev Torvet 4 restaureret og står nu med en smuk bindingsværksgavl som det første eksempel på de sidste 20 års restaureringer. I 1976–78 restaureredes nr. 5.

62. Et kig op på langsiden af Tovet 13 overfor Højgade 3. Huset er opført ca. 1633, og det er de svungne knægte, der har fanget Hugo Matthiessens opmærksomhed.

På Torvet og syd ud af byen

De fleste var tillige uden nogen form for moderne bekvemmeligheder. Siden begyndelsen af 1970'erne har Haderslev kommune arbejdet med en bevarende sanering i en del af dette område, nemlig gaderne Højgade, Lille Klingbjerg og Badstuegade. Senere følger Store Klingbjerg og Katsund, således at her efterhånden skabes et centralt beliggende, attraktivt boligmiljø med alle moderne bekvemmeligheder, samtidig med at det gamle bymiljø bevares.

Når man fra Lille Klingbjerg når ud i Højgade, åbner der sig til venstre et flot kikk ned ad Højgade, hvis østside med de farverige, nyrestaurerede huse, udgør et festligt skue. Til højre, fra smøgens halvdunkle mørke, vider synsfeltet sig ud, og man står pludselig på Torvet med et langt perspektiv ned ad Nørregade.

Torvet er det centrale punkt i den middelalderlige bykerne på bybakken, men Torvet er som plads nok først opstået engang i løbet af middelalderen, da et delvist bebygget område blev ryddet og de smalle og ensartede grunde udstykket rundt om det næsten kvadratiske torv.

Torvet fik en vigtig funktion i byens liv. Her i nærheden af havnen ved Møllestrømmen kunne tilrejsende købmænd mødes med de lokale købmænd, således at udveksling af varer kunne ske. Som det fremgår af Hugo Matthiessens billeder fungerede Torvet endnu i 1920 som det sted, hvor vareudveksling – nu ganske vist af en mere lokal karakter – foregik. Oplandets bønder solgte her deres produkter til byens borgere.

I dag skæres Torvet diagonalt af en af byens hovedfærdselsårer, hvilket kun van-

65. Et kik gennem smøgen til Vor Frue kirke ud på Torvet, hvor der er fuld gang i markedshandelen en mandag formiddag lidt før kl. 11. Til venstre langsiden af Torvet 8 (fredet), der også er et bindingsværkshus, opført 1640, men overpudset og ombygget 1849 og 1928. I baggrunden Lavgade 2 med urmager Jensens ejendom fra 1898 og bagved nr. 4 fra 1798.

skeligt lader Torvets karakter som åben plads komme til sin fulde ret. Endnu er det dog de smalle gavlhuse, der sætter sit stærkeste præg på pladsen, og helt enestående er det, at otte af de 14 gavlhuse i bindingsværk, der opførtes rundt om Torvet efter byens brand i 1627, endnu står, til dels med

grundmurede eller overpudsede facader. De fleste af dem er nu fredet og tillige istandsat inden for de sidste 10-20 år.

Oprindelig lå byens hovedudfaldsvej imod syd lidt vest for Lavgade, der i dag er den gade, der fører de to veje fra Ribe og Kolding ned til Sønderbro og over Møllestrømmen. Denne noget østligere udfaldsvej er nok etableret, da Dammen blev opstemmet engang i middelalderen, og samtidig med at Torvet opstod som plads.

Det kan synes mærkeligt, at byens rådhus ikke fik facade imod Torvet, men helt siden middelalderen kan vi konstatere, at rådhuset (Lavgade 5) har ligget mellem Lavgade og Højgade. Den nuværende bygning er opført efter branden 1627, men ombygget i 1855 og forhøjet i 1897. Funktionen som rådhus ophørte i 1974, da det store nye rådhus i Gåskærgade blev taget i brug.

Ved Sønderbro har Slotsvandmøllen ligget siden middelalderen. Den nuværende

66. Gavlhuse i Apotekergade, til højre nr. 5, nedrevet 1935, derefter nr. 3, et overpudset bindingsværkshus fra ca. 1700, og nr. 1, Løveapoteket (fredet), fra 1748, i dag istandsat og indrettet til turistbureau. Skomager W. E. Sønberg i nr. 5 opgav på denne tid sit skomagerhåndværk og blev postbud. Med dette erhverv står han opført i vejviseren 1921.

67. Smøgen fra Torvet til Vor Frue kirke med Torvet 7's smukke bindingsværksslanside fra ca. 1670 (side 58). Bagbygningen (fredet) er et pakhús, formodentlig opført 1711, grundmuret i første etage i 1894 og restaureret 1978-79. I Torvet 7 (fredet) var der bageri og konditori fra ca. 1825 til 1960.

68. Torvet 5's bindingsværksslanside set imod Torvet (side 59). I baggrunden Torvet 9 med købmand Bahnsens forretning. Trappen op til restaurant Concordia i nr. 8 er samlingssted for nogle af kvarterets drenge.

bygning er fra 1827 og bruges i dag som teater. Syd for Sønderbro var der indtil 1700-tallet kun åbne marker hist og her med staldbygninger og andre huse for borgernes kvæg. Her i landlege omgivelser opførtes Hertug Hans Hospitalet.

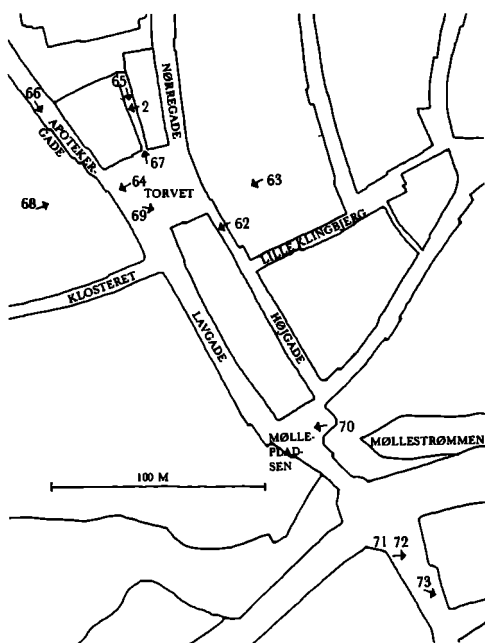
Ligesom ude i Gammel Haderslev forsvandt det landlege præg, efter at chausseen til Aabenraa (Sønderbro) blev anlagt i 1853, og efterhånden som områderne på begge sider af denne vej fra omkring 1900 blev bebygget. Først da sprængtes det gamle sluttede bybillede med Vor Frue kirke på toppen af bybakken tæt omkranset af knejsende bindingsværkshuse og små ydmyge huse, der i skøn og charmerende blanding breder sig ned over skråningerne mod fjord og dam.

69. Oplandets bønder har stillet deres heste- og træk-vogne op til markedshandel på Torvet foran nr. 13 og 14 (begge fredet), men at bilen også var nået til Haderslev ses i nr. 12 til venstre, hvor H. Hartmann & Co. har automobilforretning og lejer bilgarager ud bagved. Bortset fra Café Sønderjylland (Højgade 1), der er forsvundet, og den nye gavl fra 1931 på nr. 13 har ikke meget ændret sig ved disse huse.

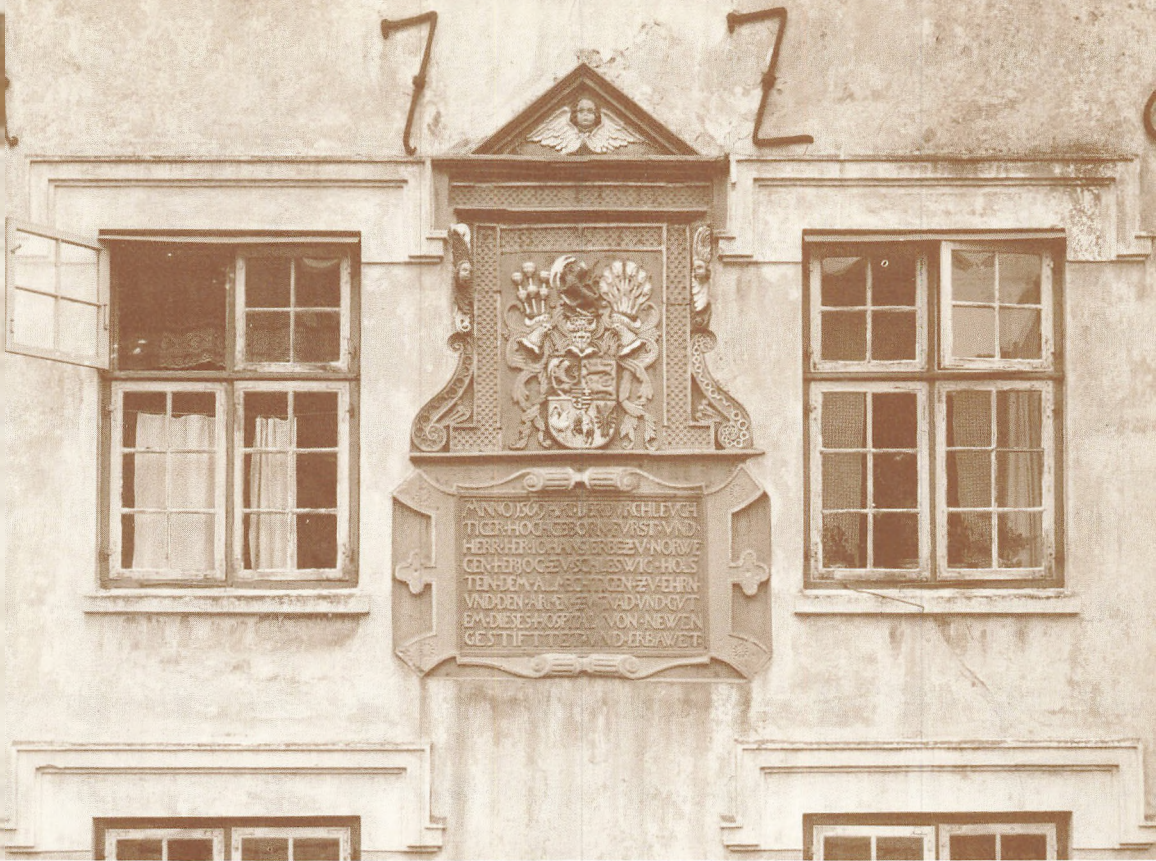
70. Møllepladsen er præget af ensartede huse, opført i den lille gule mursten fra teglværkerne ved Flensborg fjord. Til venstre nr. 6 fra 1840'erne med Slotsvandmøllens kontor og melsække i vinduet, i midten Lavgade 12 fra 1811 og til højre Møllepladsen 1 fra 1832 og i slægten Hübbes besiddelse siden da. Nr. 2 (fredet) er opført i 1833 af købmand Peter Hiort Lorenzen, der var stænderdeputeret 1834–45.

71. Hertug Hans Hospitalets hovedfløj (fredet), Sønderbro 1, hvis ældste del er opført af hertug Hans den ældre. Hertugen oprettede i 1569 hospitalet som en stiftelse for ældre kvinder. Bygningen har ifølge murankrene gennemgået en kraftig istandsættelse i 1726 og bærer derfor Frederik IV's monogram øverst i gavlen. Bygningen fungerede som stiftelse indtil 1983. I fløjen bag gavlkvisten findes Hospitalskirken, hvis spir ses over hospitalets tag.

73. Midterpartiet af Hertug Hans Hospitalets hovedfløj med hertug Hans' våbenskjold og en indskrifttavle, der på højtysk fortæller, at hertug Hans i året 1569 har nystiftet og bygget dette hospital »den Almægtige til ære og de fattige til gunst og bedste«, et smukt og flot minde om den mand, der havde så stor betydning for byen.

←

72. Hertug Hans Hospitalets annek (fredet), Sønderbro 3, en smuk og helstøbt rokokobygning med indskrifttavle, der fortæller, at annekset er opført i 1787 i overensstemmelse med hertug Hans' fundats.

Udsnit af kort over Haderslev (side 64), udarbejdet i forbindelse med Det jyske Ungskue i 1924. Målestok ca. 1:7500. (Haderslev byhistoriske Arkiv).

